

Marcin Rycek

CZY TREŚĆ POZWU ROZPOCZYNAJĄCEGO KANONICZNY
PROCES O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI
MAŁŻEŃSTWA MOŻE NARUSZAĆ DOBRA OSOBISTE Z
KODEKSU CYWILNEGO?

WPROWADZENIE

Prawo kanoniczne oraz krajowy porządek prawny to dwa odrębne i niezależne od siebie systemy prawne, które mimo wszystko przenikają się i wpływają na siebie wzajemnie. Często zdarza się tak, że wspólnota państwowa oraz religijna jest tworzona przez tych samych ludzi. W Kodeksie Prawa Kanonicznego¹ można znaleźć wiele instytucji mających swoje źródło w prawie państwowym, recypowanych do porządku prawa kościelnego. Oba systemy prawne, chociaż różne, mają podobny cel, jest nim dbanie o sprawiedliwość i ład społeczny. Prawo kanoniczne dodaje sobie cel nadrzędny, jakim jest troska o zbawienie dusz (kan. 1752 KPK/83). Osoby zarządzające społecznością kościelną, jak i państwową, zdają sobie sprawę, jak ważna jest wzajemna współpraca, czego efektem jest umowa między

MGR LIC. MARCIN RYCEK – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: marcin.rycek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3090-3166>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

Kościółem a danym państwem, regulująca ich wzajemne relacje, zwana konkordatem [Krukowski 2013, 218].

Każdy wierny ma prawo do obrony swoich praw i wyjaśnienia swojej sytuacji życiowej (kan. 221 § 1 KPK/83). Jeżeli uznał, że z jakiegoś powodu mógł zawrzeć swoje małżeństwo nieważnie, ma prawo do złożenia pozwu (kan. 1691 § 3 w zw. z kan. 1502 KPK/83). W przypadku jego przyjęcia i rozpoczęcia procesu o stwierdzenie nieważności, pozew trafia do drugiego małżonka. Może się zdarzyć, że strona pozwana nie zgadza się z treścią pozwu, twierdzi, że obraz jej osoby tam przedstawiony jest fałszywy i naruszający jej dobra osobiste. Chcąc bronić prawa do swojego dobrego imienia, zdarzały się sytuacje w których, strona pozwana w procesie kanonicznym, złożyła pozew do sądu państwowego o ochronę dóbr osobistych, powołując się na treść pozwu rozpoczynającego kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Celem tego artykułu jest próba odpowiedzenia na pytanie, czy strona pozwana niezgadzająca się z treścią pozwu, uważająca, że zawarto w nim obraz krzywdzący jej dobra osobiste, może wytoczyć powództwo o ochronę dóbr osobistych w porządku prawa krajowego, powołując się na treść pozwu pochodzącego z procesu podległego prawu kanonicznemu?

1. DOBRA OSOBISTE

Dobra osobiste są to prawa przysługujące każdemu człowiekowi, a regulacje prawne z nimi związane można znaleźć w *Kodeksie cywilnym*². Są to dobra o charakterze niemajątkowym i chronią one najważniejsze niematerialne przymioty człowieka [Machnikowski 2019, 57]. W art. 23 k.c. zawarto otwarty katalog wartości, jakie chronią dobra osobiste. Polski ustawodawca jako dobra osobiste wymienia m.in.: wolność, zdrowie, swobodę sumienia, twórczość naukową, wizerunek, cześć, nazwisko lub pseudonim i inne wskazując, że znajdują się one pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w inny przepisach. Dobra osobiste dotyczą obrony indywidualnego interesu konkretnej osoby [Grzeszak 2018, 7-8].

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2019 r., Nr 16, poz. 93 z późn. zm. [dalej: k.c.].

1.1. Pojęcie dóbr osobistych

W k.c. nie znajdziemy definicji legalnej dóbr osobistych. Dobra osobiste można scharakteryzować jako wartości niemajątkowe uznane przez system prawny, które przysługują każdemu człowiekowi, obejmujących zarówno jego psychiczną, jak i fizyczną integralność, jego indywidualny charakter oraz godność i pozycję społeczną, potrzebne do samorealizacji każdej osobie [Olejniczak i Radwański 2019, 163]. Dużą rolę w zakresie tworzenia zakresu wartości chronionych przez dobra osobiste odgrywają orzeczenia sądów [Grzybowski 1978, 78; Hałgas 2020, 65-66].

Dobra osobiste są to dobra ściśle związane z człowiekiem, z jego prawami podmiotowymi, niezależnie od stanu, jakim się znajduje, mają one charakter niemajątkowy i nie można ich wyrażać w pieniądzu, mogą jednak wpływać na zatrudnienie danej osoby i poziom zarobków, np. poprzez utratę dobrej sławy lub komercjalizację swojego wizerunku. Nie można traktować wyliczenia zawartego w art. 23 k.c. jako klauzuli generalnej, dobra osobiste tam zagwarantowane mają swoje źródło w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³ oraz godności osoby ludzkiej. Katalog dóbr osobistych jest otwarty, a doktryna i judykatura w drodze wykładni prawa, powiększa katalog wartości, które można rozumieć jako dobra osobiste [Nazaruk 2019, 96]. Można wskazać wiele typów dóbr osobistych podlegających ochronie, jak np. życie, zdrowie, wolność, cześć człowieka, jego nietykalność cielesna, nietykalność mieszkania, swoboda sumienia, prywatność [Olejniczak i Radwański 2019, 163-78; Machnikowski 2019, 58-60].

1.2. Ochrona dóbr osobistych

Z uwagi na konstrukcję dóbr osobistych i zaliczenie ich do praw podmiotowych, mają one zapewnioną skuteczną ochronę prawną przy jakimkolwiek bezprawnym naruszeniu. W doktrynie praw można spotkać koncepcje zarówno dotyczące wielości praw podmiotowych [Szpunar 1979, 115], jak i jednego prawa podmiotowego obejmującego wszystkie dobra osobiste [Cisek 2009, 60]. Niewątpliwie za plusem koncepcji wielości praw przemawia jej operatywność, czyli możliwość każdorazowego ustalenia

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

treści prawa podmiotowego oraz dostosowania norm pozakodeksowych przez sądownictwo państwowe. Prawa podmiotowe osobiste należą do praw podmiotowych bezwzględnych i są skuteczne wobec wszystkich (*erga omnes*), którzy naruszają lub zagrażają dobru osobistemu danej osoby (art. 24 k.c.). Co do zasady dobra osobiste są niedziedziczne, ani niezbywalne i wygasają w momencie śmierci osoby uprawnionej [Stefaniuk 2020, 220-21]. Można spotkać się jednak z ich ochroną i realizacją tego prawa przez osoby najbliższe po śmierci uprawnionego, np. mające chronić wartości pozostawionych dzieł literackich [Olejniczak i Radwański 2019, 178-79].

Podstawową przesłanką ochrony dóbr osobistych jest bezprawność naruszenia lub zagrożenia naruszenia dobra danej osoby [Romańska 2020, 223]. Nie jest to jednak odpowiedzialność deliktowa oparta na winie osoby dokonującej naruszenia (art. 415 k.c.). W przypadku naruszenia dobra osobistego bez znaczenia pozostaje fakt intencji albo celu osoby dokonującej naruszenie. Bierze się pod uwagę tylko obiektywne stwierdzenie, czy dane naruszenie jest bezprawne. Domniemywa się bezprawność w przypadku czynu naruszającego lub zagrażającemu dobru osobiste. Domniemanie to ma charakter ogólny, oznacza to, że w przypadku naruszanie dobra osobistego nie ma konieczności wykazywania podstawy prawnej naruszenia. Jeżeli dojdzie do wzajemnego naruszania dóbr osobistych, każdy z naruszcycieli odpowiada indywidualnie [Nazaruk 2019, 96-98, Kawałko i Witczak 2017, 132-33].

Można wskazać trzy typy zachowań, które pozwalają na uchylenie bezprawności naruszenia: 1) zgoda uprawnionego, 2) działanie na podstawie przepisu lub przy wykonywaniu prawa podmiotowego, 3) nadużywanie przez stronę pokrzywdzoną swego prawa podmiotowego. W przypadku kolizji między dobrami osobistymi rozstrzygnięcie jest uzależnione od konkretnej sprawy, drastyczności oraz rozmiaru poszczególnych naruszeń⁴ [Olejniczak i Radwański 2019, 180-83]. Można także wskazać okoliczność względnie wyłączającą bezprawność naruszenia dobra osobistego, jaką jest korzystanie z własnej wolności, np. korzystanie z prawa do swobodnej wypowiedzi, własnej twórczości lub swobody religijnej, oczywiście może przy realizacji tego prawa nastąpić kolizja dóbr osobistych i czyjeś dobre imię, wolność lub prywatność może uciepć. Nie pozostają jednak bezprawne

⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2004 r., sygn. akt III CK 329/02, Lex nr 112887.

takie działania, które służą obronie praw lub ich celem jest ustalenie prawdy, jaka miała miejsce⁵ [Machnikowski 2019, 62-63].

Osoba, której dobro osobiste zostało naruszone, posiada uprawnienie do wytoczenia powództwa ochronnego o: ustalenie, zaniechanie, usunięcie skutków naruszenia, zadośćuczynienie pieniężne lub zapłatę na cel społeczny [Stefaniuk 2020, 224-27]. Takie powództwo można wytoczyć zarówno przeciwko osobie fizycznej, jak i osobie prawnej. Powództwo o ustalenie prawa podmiotowego opiera się o przepisy *Kodeksu postępowania cywilnego*⁶, gdzie, aby uchylić niebezpieczeństwo naruszeń, wystarczy potwierdzenie orzeczeniem sądowym prawa podmiotowego danej osoby (art. 189 k.p.c.). Kolejnym możliwym powództwem jest powództwo o zaniechanie, czyli mające na celu zobowiązanie drugiej osoby do zaprzestania dokonywania dalszych naruszeń. Możliwe jest ono wtedy, gdy istnieje uzasadniona obawa dalszych naruszeń. Obok powództwa o ustalenie, powództwo o zaniechanie jest jedynym środkiem ochrony w przypadku, gdy dobro osobiste jest zagrożone, ale jeszcze nie zostało naruszone. Gdy doszło już do naruszenia, można wytoczyć powództwo o usunięcie skutków tego naruszenia poprzez złożenie oświadczenia w odpowiedniej formie i treści, np. przeprosin czy sprostowania. Ważne jest zachowanie proporcji do skutków, czasu i miejsca naruszenia⁷. Ostatnią przewidzianą formą ochrony jest możliwość wytoczenia powództwa o zadośćuczynienie pieniężne lub zapłatę na cel społeczny. O jego przyznaniu decyduje sąd, jednak musi uwzględnić ustawowe przesłanki o przyznawaniu zadośćuczynień pieniężnych [Olejniczak i Radwański 2019, 183-88; Machnikowski 2019, 61].

2. POZEW ROZPOCZYNAJĄCY PROCES O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA

Małżeństwo jest to trwały związek kobiety i mężczyzny, zawarty na podstawie złożenia dobrowolnych i świadomych oświadczeń woli – zarówno

⁵ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 września 2019 r., sygn. akt V ACa 521/18, Lex nr 2741255.

⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. z 2019 r., Nr 43, poz. 296 z późn. zm. [dalej: k.p.c.].

⁷ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2015 r., sygn. akt I CSK 813/14, Lex nr 1814901.

prawo świeckie⁸, jak i kanoniczne są w tej kwestii zgodne. Prawo kanoniczne podkreśla dodatkowo sakramentalny charakter związku małżeńskiego (kan. 1055 KPK/83). Można wskazać trzy grupy przyczyn, które mogą być podstawą do stwierdzenia nieważności kanonicznego małżeństwa, są to: 1) przeszkody zrywające (kan. 1083-1094), 2) wady zgody (kan. 1095-1103) oraz 3) obowiązek zachowania formy kanonicznej zawarcia małżeństwa (kan. 1108-1120). W przypadku pojawiania się przesłanek, iż małżeństwo zostało zawarte nieważne i chęci wyjaśnienia swojej sytuacji życiowej, każdy z małżonków ma prawo do złożenia pozwu i rozpoczęcia procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa [Lewandowska 2016, 72].

Małżeństwo cieszy się przychylnością prawa (kan. 1060), a prawo do jego zaskarżenia posiadają tylko małżonkowie oraz rzecznik sprawiedliwości, jeśli fakty na temat nieważności małżeństwa stały się notoryczne, czyli powszechnie znane (kan. 1674 § 1). Po śmierci jednego lub obojga z małżonków, co do zasady nie można już wytoczyć powództwa o stwierdzenie nieważności, chyba że kwestia ważności małżeństwa ma charakter przedprocesowy i jest konieczna dla rozwiązania innego sporu, czy to na forum kanonicznym, czy państwowym (kan. 1674 § 2) [Leszczyński 2019, 108-109].

Aby móc rozpocząć proces kanoniczny o stwierdzenie nieważności należy złożyć pozew, jest on nieodłącznym elementem każdego procesu i KPK/83 wyraźnie określa, z jakich elementów pozew powinien się składać (kan. 1504). Pierwszym wymienionym w Kodeksie elementem pozwu jest wskazanie sędziego, do którego wnosi się sprawę, oraz określenie żądania i strony pozwanej. Następnie należy określić, na jakim uprawnieniu opiera się złożony pozew oraz przedstawienia, chociaż ogólnie faktów i dowodów na poparcie swoich tez. Kolejnym wymienionym elementem jest podpis pozwu przez powoda albo jego pełnomocnika z podaniem daty oraz wskazanie miejsca zamieszkania strony powodowej lub jego pełnomocnika. Ostatnim elementem pozwu jest wskazanie miejsca zamieszkania strony pozwanej. Pozew powinien być przede wszystkim konkretny i przejrzysty oraz zawierać tylko to, co jest istotne dla przyszłego procesu [Rozkrut 2009, 140-41].

O ile do sędziego nie trafi pozew, który spełnia wymogi określone przez prawo albo rzecznik sprawiedliwości nie zgłosi mu żądania prowadzenia

⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. z 2019 r., Nr 9, poz. 59 z późn. zm., art. 1.

procesu, nie może on samodzielnie rozpocząć procesu o stwierdzenie nieważności (kan. 1501). Pozew powinien być złożony w formie pisemnej, wyjątkowo sędzia może przyjąć pozew w formie ustnej, lecz wymagane jest, aby później został on przez notariusza spisany, a także odczytany stronie powodowej i został przez powoda podpisany [Szttychmiller 2003, 46-47]. Treść pozwu musi określić tytuł, z jakiego zachodzi nieważność małżeństwa oraz dowody i fakty, które wskazują na nieważność małżeństwa. Ciężar dowodu spoczywa na osobie, która twierdzi, czyli wnoszącym pozew (kan. 1526 § 1). Do pozwu o stwierdzenie nieważności małżeństwa można dołączyć różne dowody: listy, zaświadczenia lekarskie, zdjęcia, opinie psychologiczne, historię choroby, wszystko to, co jest godziwe i mogące pomóc sędziemu osiągnąć pewność moralną [Lewandowska 2016, 72-73].

Dobrze przygotowany pozew zawiera przedmiot sporu, który zostanie rozstrzygnięty przez sędziego w procesie. Decyzje o przyjęciu pozwu podejmuje sędzia jednoosobowy lub przewodniczący składu kolegiального (kan. 1676 § 1). W przypadku przyjęcia pozwu sędzia jest związany jego treścią i nie może rozstrzygać kwestii, które nie są poruszone w pozwie [Gordon 1983, 16]. Ustawodawca wyraźnie określił, kiedy można dokonać odrzucenia pozwu (kan. 1505 § 2). Jeżeli po odrzuceniu pozwu strona powodowa poprawiła błędy tam zawarte, może ponownie złożyć pozew (kan. 1505 § 3). Postanowienia te wynikają z zasady skargowości, która funkcjonuje zarówno w prawie kanonicznym, jak i prawie świeckim. Zgodnie z tą zasadą tylko strona uprawniona może dochodzić swoich uprawnień (*nemo iudex sine actore*) i po przyjęciu pozwu zadaniem sędziego jest ochrona praw strony oraz rozpoznanie i rozstrzygnięcie sporu [Pikus 2002, 270-71].

3. RELACJA POZWU I DÓBR OSOBISTYCH

Relacja pozwu do dóbr osobistych wynika z regulacji prawnych określające zasady relacji Kościoła do państwa. Podstawową zasadą regulującą tę relację możemy znaleźć w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym⁹. Wskazuje ona, że „wspólnota polityczna i Kościół są

⁹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-115; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

w swoich dziedzinach od siebie niezależne i autonomiczne” (nr 76). Ta zasada ma swoje odbicie w historii i jest potwierdzeniem zasady dualizmu chrześcijańskiego. Kościół jest autonomiczny w swoim porządku duchowym, oznacza to, że rządzi się swoim własnym prawem w określonych dziedzinach swojego działania, oraz że inne podmioty nie mogą go traktować jako środka do osiągnięcia swoich własnych celów [Krukowski 2013, 138].

Państwo polskie potwierdziło zasadę niezależności i autonomii Kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 25) oraz Konkordacie (art. 1)¹⁰. Prawo polskie daje gwarancje swobody wykonywania kultu religijnego oraz wolności sumienia, stwierdza, że wszystkie związki wyznaniowe są równe i każdy z nich w zakresie wykonywania swojej władzy wewnętrznej jest autonomiczny oraz niezależny, czyli wolny w zakresie relacji zewnętrznych oraz wolny od wpływów innych podmiotów w sprawy porządku duchowego danego związku wyznaniowego. Prawo polskie szanuje autonomię i niezależność prawa kanonicznego [Borecki 2012, 86-108].

Praktyka polskiego sądownictwa także potwierdza poszanowanie niezależności i autonomii porządków prawnych. Można spotkać się z praktyką stron pozwanych, które w czasie trwania procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, uznawały, że treści tam zbierane naruszały jej dobre imię, cześć i reputację oraz decydowały się wytoczyć proces cywilny do sądu państwowego o naruszenie dóbr osobistych. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 stycznia 2017 r. można wskazać, że jeżeli strona pozwana działała przed sądem kościelnym w celu dochodzenia swoich praw, a taką niewątpliwie czynnością jest złożenie pozwu, strona pozwana nie może żądać ochrony z zakresu dóbr osobistych, powołując się na treść postępowania sądowego prowadzonego przed sądem kościelnym¹¹. Jeżeli do ewentualnego naruszenia dóbr osobistych doszło w czasie trwania procesu przed sądem kościelnym, osoba, której dobra osobiste zostały naruszone, nie może dochodzić ich obrony przed sądem państwowym, gdyż zachodzi wtedy okoliczność wyłączająca bezprawność czynu. Istotną kwestią jest też fakt, że powód w czasie procesu kanonicznego nie rozpowszechniał samodzielnie informacji będących w treści pozwu poza procesem [Misztal-Konecka 2020, 434].

¹⁰ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r., Nr 51 poz. 318 z późn. zm. [dalej: Konkordat].

¹¹ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 stycznia 2017 r., sygn. akt I ACa 676/16, Lex nr 2229137.

Prawo kanoniczne i prawo państwowe to dwa odrębne porządki prawne, zdarza się jednak, że prawo kanoniczne odsyła do prawa państwowego, postuluje jego przestrzeganie i znajomość oraz uznaje jego obowiązywanie lub skuteczność na forum kanonicznym (kan. 22 i 1290 KPK/83) [Sobański 1999, 9-11]. Oczywisty jest jednak fakt, że prawo kanoniczne nie jest częścią prawa polskiego [Stanisz 2015, 175] i nie obowiązuje automatycznie w polskim systemie prawnym [Walencik 2013, 16]. Widoczne są jednak rozwiązania prawne w prawie polskim, które honorują rozwiązania przyjęte w prawie kanonicznym, np. nie można dokonać przesłuchania duchownego, co do faktów powierzonych mu w czasie spowiedzi (art. 261 § 2 k.p.c.; art. 178 pkt 2 *Kodeksu postępowania karnego*¹²) [Pieron 2012, 329-30], czy też uznawanie osobowości prawnej kościelnych osób prawnych (art. 4 Konkordatu), dlatego można wysunąć tezę, że przynajmniej częściowo prawo państwowe oddziałuje na prawo kanoniczne i odwrotnie – prawo kanoniczne oddziałuje na prawo państwowe [Misztal-Konecka 2020, 435].

Sądy kościelne funkcjonują na terenie Rzeczypospolitej Polskiej legalnie i za zgodą odpowiednich władz państwowych. Kościół wypełnia swoją jurysdykcję na podstawie treści umowy między państwem a Kościołem, zwanej konkordatem [Świto 2012, 157]. Treść konkordatu to potwierdza i wskazuje, że Kościół katolicki może wykonywać swoją władzę sądowniczą, zwłaszcza do spraw dotyczących sakramentów, w tym orzekać o ważności zawartego małżeństwa (art. 5 Konkordatu). Należy pamiętać, że wydanie orzeczenia o nieważności małżeństwa na forum kościelnym, nie wywołuje skutków prawnych na forum państwowym¹³ [Jaworska 2017, 162]. W Konkordacie przewidziano jednak możliwość informowania o orzeczeniach dotyczących spraw małżeńskich, odpowiednich organów państwowych i Kościoła (art. 10 ust. 5 Konkordatu), gdyż autonomia i niezależność nie oznacza izolacji systemów prawnych, wręcz przeciwnie, system prawa państwowego i prawa kanonicznego powinny współpracować, zwłaszcza jeśli ich porządki w pewnych wymiarach prawnych się przenikają [Świto 2012, 152].

Zasada poszanowania autonomii i niezależności jest konstytucyjną zasadą regulującą relacje państwa i Kościoła oraz oznacza wzajemne poszanowanie dwóch odrębnych porządków, doczesnego i duchownego. Kościół

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2019 r., Nr 89 poz. 555 z późn. zm.

¹³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2000 r., sygn. akt V CKN 1364/00, Lex nr 47030.

katolicki oraz państwo są od siebie niezależne w sprawowaniu władzy sądowniczej. Kościół posiada wrodzone prawo do sprawowania władzy jurysdykcyjnej, w szczególności nad sprawami dotyczącymi węzła małżeńskiego (kan. 1401 KPK/83). Orzeczenia sądów państwowych nie mają wpływu na rozstrzygnięcia podejmowane przez sądy kościelne, mogą za to stanowić dowód w prowadzonej sprawie o nieważność małżeństwa kanonicznego. Sędzia kościelny jest w sprawowaniu swojej władzy sądowniczej niezależny i posiada prawo oraz obowiązek odmówienia udostępnienia akt sprawy prowadzonej przed sądem kościelnym. Istnieje obowiązek zachowania tajemnicy urzędowej (kan. 1455) nawet, jeśli władze państwowe wysuną żądanie z udostępnieniem informacji na temat prowadzonego postępowania przed sądem kościelnym [Bzdyrak 2017, 35].

Kościół cieszy się autonomią i niezależnością, sądownictwo kościelne także. Jeżeli małżonek złożył pozew o stwierdzenie nieważności i korzystał z przysługujących mu uprawnień wynikających z prawa kanonicznego, stanowi to działanie w ramach porządku prawa kanonicznego, korzysta z ochrony prawnej i nie stanowi naruszenia dóbr osobistych. Z takiej ochrony powinny jednak korzystać jedynie takie działania, które nie przekraczają zwykłej potrzeby procesowej i nie przedstawiają zarzutów, które w żaden sposób są nieprawdziwe¹⁴ lub nie zostały przeprowadzone w sposób, który mógłby naruszyć dobra osobiste drugiej strony. Proces kanoniczny jest tajny i informacje się tam pojawiające nie powinny trafiać do osób postronnych¹⁵ [Brzemia-Bonarek i Dohnalik 2021, 8]. Należy także pamiętać, że ochrona prywatności stron procesu kanonicznego nie wyłącza możliwości naruszenia dóbr osobistych. Strona zawsze ma prawo do wytoczenia powództwa o ochronę dóbr osobistych, jednak to zawsze sąd państwowy oceni zasadność takiego powództwa [Misztal-Konecka 2020, 435-36].

Podsumowując porządek prawny Kościoła i państwa są one od siebie niezależne i autonomiczne. Jeżeli jeden z małżonków dochodzi swoich uprawnień i składa pozew przed sądem kościelnym, taka czynność nie stanowi naruszenia dóbr osobistych. Drugi małżonek może oczywiście nie zgadzać się z treścią pozwu, uważać, że przedstawiony tam obraz jego osoby jest fałszywy i godzący w jego dobre imię. Kościół oraz państwo są jednak

¹⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 1978 r., sygn. akt I CR 254/78, Lex nr 2335.

¹⁵ Ioannes Paulus PP. II, *Discorso alla Rota Romana* (26.01.1989), AAS 81 (1989), s. 925.

od siebie niezależne w sprawowaniu władzy sądowniczej, a treść pozwu rozpoczynającego kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, zgodnie z przyjętym orzecnictwem polskich sądów, nie narusza dóbr osobistych z k.c., niezależnie od prawdziwości twierdzeń przedstawionych w pozwie. Ma to swoje uzasadnienie w poszanowaniu przez polski system prawa autonomii i niezależności w sprawowaniu władzy sądowniczej przez sądy kościelne [Sondej 2017, 1].

Nie oznacza to, że osoba pozwana w procesie o stwierdzenie nieważności, gdy rzeczywiście zostało naruszone jej dobre imię, pozostaje bez ochrony. Może ona dochodzić swoich uprawnień na forum prawa kanonicznego. Prawo kanoniczne nie wykształciło w sobie pojęcia dóbr osobistych, nie oznacza to jednak, że te wartości pozostają bez obrony, wręcz przeciwnie prawo kanoniczne, aby chronić wartości określone przez prawo państwowe jako dobra osobiste, stosuje zbiorczo pojęcie „dobre imię” (kan. 220 KPK/83). Przysługuje ono każdemu człowiekowi na podstawie jego godności. Podobnie jak w prawie polskim pojęcie dóbr osobistych, pojęcie dobrego imienia jest niezdefiniowane i zawiera w sobie otwarty katalog chronionych wartości. Jeżeli strona pozwana w procesie kanonicznym uzna, że treść pozwu narusza jej dobre imię, ma uprawnienie do dochodzenia swoich praw w systemie prawa kościelnego [Skonieczny 2009, 59-84].

ZAKOŃCZENIE

Każdy system prawny powinien zawierać możliwość ochrony oraz dochodzenia swoich praw, zwłaszcza, jeżeli wykonujemy je w sposób rzetelny oraz nie przekraczamy zwykłych potrzeb procesowych, a twierdzenia przywoływane przez nas w procesie mają oparcie w prawdzie. Każdy z małżonków ma prawo do wyjaśnienia swojej sytuacji życiowej, a w przypadku uznania, że zawarte przez niego małżeństwo jest z jakiegoś powodu zawarte nieważnie, może wytoczyć odpowiednie powództwo i rozpocząć proces o stwierdzenie nieważności.

Każdemu człowiekowi przysługuje ochrona z zakresu dóbr osobistych. Dobra osobiste są to wartości prawnie chronione, które mają charakter niemajątkowy, a ich katalog zawarty w k.c. jest otwarty, zaś judykatura oraz doktryna prawa ciągle powiększa katalog przysługujących dóbr osobistych. Jeżeli dojdzie do bezprawnego naruszenia lub zagrożenia narusze-

nia osoba, której to naruszenie dotyczy, ma prawo do wytoczenia powództwa do sądu o ochronę z zakresu dóbr osobistych.

Pozew rozpoczynający kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności powinien spełniać określone przez prawo wymogi. Małżonek będący powodem w pozwie powinien w jego treści przywołać wszystko to, co jest niezbędne dla wyjaśnienia jego sprawy. Może się zdarzyć, że gdy pozew trafi do drugiego małżonka, czyli strony pozwanej, treść pozwu wywoła u niego wzburzenie. Zdaniem strony pozwanej treść pozwu narusza jej dobre imię, a informacje tam zawarte są fałszywe, niezgodne z zasadami współżycia społecznego, przekraczają zwykłe dochodzenie swoich praw w procesie kanonicznym. Efektem takiego wzburzenia może być złożenie pozwu do sądu państwowego o ochronę dóbr osobistych, z powodu naruszenia czci i dobrego imienia w czasie kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa.

Porządek prawny prawa kanonicznego i prawa państwowego są od siebie niezależne i autonomiczne. Nie oznacza to jednak izolacji, ponieważ istnieją przykłady wzajemnego przenikania się systemów prawnych, np. uznanie przez system prawa świeckiego ochrony tajemnicy spowiedzi. System prawa państwowego szanuje także wrodzone prawo Kościoła do sprawowania jurysdykcji nad sprawami małżeńskimi, jeżeli małżonek dochodzi swoich uprawnień przed sądem kościelnym, a taką niewątpliwie czynnością jest złożenie skargi powodowej rozpoczynającej kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, to nie narusza dóbr osobistych drugiego małżonka. Złożenie pozwu ma na celu wyjaśnienie swojej sytuacji życiowej, jest to żądanie małżonka skierowane do sędziego, aby ocenił, czy w świetle prawa zawarte przez niego małżeństwo jest ważne, czy też nie. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 stycznia 2017 r. także potwierdza, że treść pozwu rozpoczynającego kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa nie narusza dóbr osobistych z k.c., ani też żadna inna czynność dokonywana przed sądem kościelnym w celu obrony swoich praw. Nie powinny jednak z ochrony prawa państwowego korzystać takie działania, które przekraczają zwykłe potrzeby procesowe, a w treści pozwu zawarto opisy i zarzuty, które w żaden sposób nie mają oparcia w prawdzie oraz w sytuacji, gdy powód celowo poza procesem kanonicznym rozpowszechnia fałszywe informacje. Jeżeli jednak dobre imię strony pozwanej ucierpiało, zawsze może dochodzić swoich praw na forum prawa kanonicznego i chronić swoje dobre imię.

PIŚMIENNICTWO

- Borecki, Paweł. 2012. „Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 15:85-109.
- Brzemia-Bonarek, Aleksandra, i Jan Dohnalik. 2021. „Wykorzystanie akt sprawy małżeńskiej w kanonicznym postępowaniu karnym.” *Annales Canonici* 17:7-32.
- Bzdyrak, Grzegorz. 2017. „Prawne gwarancje autonomii i niezależności Kościoła Katolickiego w Polsce w zakresie władzy jurysdykcyjnej w sprawach małżeńskich.” *Przegląd Sejmowy* 4 (141):19-38.
- Cisek, Andrzej. 2009. *Ochrona dóbr osobistych osób sprawujących funkcje publiczne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Gordon, Ignacio. 1984. *Nowy proces o nieważność małżeństwa*. Tłum. Jan Walicki. Częstochowa: Regina Poloniae.
- Grzeszak, Teresa. 2018. „Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane.” *Przegląd Sądowy* 4:7-41.
- Grzybowski, Stefan. 1978. *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze.
- Hałas, Marcin. 2020. „Dobra osobiste.” W *Prawo cywilne - część ogólna*, red. Marcin Hałas, i Piotr Kostański, 65-66. Warszawa: C.H. Beck.
- Jaworska, Iga. 2017. „Stwierdzenie nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym i świeckim.” *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis* 6 (1):151-64.
- Kawałko, Agnieszka, i Hanna Witczak. 2017. *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: C.H. Beck.
- Krukowski, Józef. 2013. *Kościelne prawo publiczne, prawo konkordatowe*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Leszczyński, Grzegorz. 2019. „Skarga powodowa w procesie biskupim.” *Prawo Kanoniczne* 62, nr 1:105-18.
- Lewandowska, Ewelina. 2016. „Proces o nieważność małżeństwa kanonicznego a ustalenie nieistnienia małżeństwa cywilnego.” *Kortowski Przegląd Prawniczy* 2:71-76.
- Machnikowski, Piotr. 2019. „Objaśnienia do art. 23-24.” W *Kodeks cywilny – komentarz*, red. Edward Gniewek, i Piotr Machnikowski, 57-63. Warszawa: C.H. Beck.
- Misztal-Konecka, Joanna. 2020. „Dokonywanie czynności procesowych przed sądem kościelnym jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność za naruszenie dóbr osobistych. Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 stycznia 2017 r., I ACA 676/16.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 23:421-40.
- Nazaruk, Piotr. 2019. „Komentarz do art. 1-125.” W *Kodeks Cywilny komentarz*, red. Jerzy Ciszewski, i Piotr Nazaruk, 96-98. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Olejniczak, Adam, i Zbigniew Radwański. 2019. *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: C.H. Beck.
- Pieron, Bartłomiej. 2012. „Ochrona tajemnicy spowiedzi w prawie polskim.” *Kieleckie Studia Teologiczne* 11:321-34.
- Pikus, Szymon. 2002. „Sędzia kościelny w świetle zadań i uprawnień procesowych.” *Prawo Kanoniczne* 43, nr 3-4:269-84.

- Romańska, Marta. 2020. *Dobra Osobiste i ich ochrona komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Rozkrut, Tomasz. 2009. „Fundamentalne znaczenie skargi powodowej w kanonicznym procesie małżeńskim.” *Kieleckie Studia Teologiczne* 8:135-46.
- Skonieczny, Piotr. 2009. „Pojęcie dobrego imienia (bona fama) w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jana Pawła II na podstawie kan. 220.” *Prawo Kanoniczne* 52, nr 1-2:59-84.
- Sobański, Remigiusz. 1999. „Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny.” *Państwo i Prawo* 6:3-17.
- Sondej, Marek. 2017. „Oskarżenie o chorobę psychiczną nie zawsze narusza godność osobistą.” *Lex/el*.
- Stanisz, Piotr. 2015. „Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie.” W *Katolickie zasady relacji państwo-kościół a prawo polskie*, red. Józef Krukowski, Mirosław Sitarz, i Henryk Stawniak, 159-86. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Stefaniuk, Krzysztof. 2020. „Dobra osobiste.” W *Prawo cywile. zarys części ogólnej*, red. Aleksander Wolter, Jerzy Ignatowicz, i Krzysztof Stefaniuk, 220-27. Warszawa: Wolter Kluwer.
- Szpunar, Adam. 1979. *Ochrona dóbr osobistych*. Warszawa: PWN.
- Szychmiller, Ryszard. 2003. *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Świto, Lucjan. 2012. „Rekwizycja cywilno kanoniczna? Pomoc sądowa pomiędzy trybunałami kościelnymi a sądownictwem powszechnym w Polsce.” *Prawo Kanoniczne* 2:145-66.
- Walencik, Dariusz. 2013. „Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie.” *Przegląd Sądowy* 5:11-25.

Czy treść pozwu rozpoczynającego kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa może naruszać dobra osobiste z Kodeksu cywilnego?

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest określenie relacji pozwu do dóbr osobistych oraz odpowiedzenie na pytanie, czy treść pozwu rozpoczynającego kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa może naruszać dobra osobiste z *Kodeksu cywilnego*. Dobra osobiste są to chronione przez prawo wartości, które przysługują każdej osobie. Regulacje prawne z nimi związane możemy znaleźć w k.c. Zawierają one katalog otwartych dóbr osobistych i są one chronione w przypadku bezprawnego naruszenia. Małżeństwo cieszy się przychylnością prawa, jeżeli jednak małżonek z jakiegoś powodu uznał, że zawarte przez niego małżeństwo jest nieważne, ma prawo do wyjaśnienia swojej sytuacji i rozpoczęcia procesu o stwierdzenie nieważności. Może się zdarzyć, że strona pozwana nie będzie zgadzać się z treścią tego pozwu i opisem jej osoby tam przedstawionym, może ona uznać, że treść pozwu narusza jej dobre imię lub jedną z wartości chronionych przez dobra osobiste i wytoczy powództwo do sądu państwowego o naruszenie jej dóbr osobistych. Artykuł zawiera ocenę, czy można wytoczyć takie

powództwo i jego zasadność w oparciu o prawo kanoniczne, prawo polskie i wyroki polskich sądów.

Słowa kluczowe: proces cywilny; proces kanoniczny; małżeństwo; autonomia; wyrok sądowy

Can the Content of a Lawsuit Initiating a Canonical Process for Annulment of a Marriage Infringe Personal Rights under the Civil Code?

Summary

The purpose of this article is to define the relation of the claim to personal rights and to answer the question of whether the content of the claim which initiates the canonical process for the annulment of marriage may infringe on personal rights under the Civil Code. Personal rights are values protected by law that are enjoyed by every person. Legal regulations related to them can be found in the Civil Code. they contain an open catalog of personal rights, and they are protected in the event of unlawful infringement. A marriage is favored by the law, however, if for some reason the spouse finds that the marriage contracted by him is invalid, he has the right to explain his situation, and start the process for annulment. It may happen that the defendant does not agree with the content of this complaint and the description of its person presented there. it may decide that the content of the plaintiff's complaint infringes its good name, one of the values protected by personal rights, and will bring an action to a state court for infringement her personal rights. The article contains an assessment of whether it is possible to bring such an action and its legitimacy on the basis of canon law, Polish law and judgments of Polish courts.

Keywords: civil trial; canonical trial; marriage; autonomy; court judgment

Information about Author: MARCIN RYCEK, MA – The John Paul II Catholic University of Lublin; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: marcin.rycek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3090-3166>